

การสืบทอดและการส่งต่อวัฒนธรรมดนตรีโย้ยกลองเลงในบริบทสังคมร่วมสมัย
THE INHERITANCE AND TRANSMISSION OF YOIY KLONG LENG MUSIC
CULTURE IN THE CONTEMPORARY SOCIAL CONTEXT

พงษ์ศักดิ์ ฐานสินพล

Pongsuk Tansinpon

คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร

Faculty of Humanities and Social sciences, Sakon Nakhon Rajabhat University

E-mail: pongsuk2008@hotmail.com

วันที่รับบทความ (Received) : 2 มีนาคม 2569

วันที่แก้ไขบทความ (Revised) : 16 มีนาคม 2569

วันที่ตอบรับบทความ (Accepted) : 17 มีนาคม 2569

บทคัดย่อ

บทความวิชาการนี้เป็นส่วนหนึ่งจากการศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้อง และการลงพื้นที่ภาคสนาม รวบรวมข้อมูลเพื่อวิเคราะห์ประเด็นการศึกษาที่สนใจ การเลือกกิจกรรมภาคสนามแบบเจาะจง คือ เทศบาลตำบลอากาศอำนวย อำเภออากาศอำนวย จังหวัดสกลนคร ซึ่งบูรณาการร่วมกับการเรียนการสอน โดยเบื้องต้นใช้เป็นพื้นที่ปฏิบัติการภาคสนามให้นักศึกษาเข้าศึกษาดูงานและการศึกษาชุมชน เพื่อศึกษาการสืบทอดและการส่งต่อวัฒนธรรมดนตรีโย้ยกลอง เลงในบริบทสังคมร่วมสมัย ซึ่งท่ามกลาง สถานการณ์การเปลี่ยนแปลงของชุมชนท้องถิ่น ส่งผลต่อแนวทางการพัฒนารูปแบบเพื่อการต่อยอดทุน ทางวัฒนธรรมที่เป็นการสืบทอดและการส่งต่อในรูปแบบการสร้างนวัตกรรมทางสังคมเชิงพื้นที่เพื่อ จัดการเรียนรู้อย่างเป็นรูปธรรมมากยิ่งขึ้น ผู้คนสามารถเข้าถึงและเข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการเรียนรู้ ได้อย่างต่อเนื่อง ได้แก่ ระบบการจัดการข้อมูล หลักสูตรท้องถิ่น เครือข่ายทางวัฒนธรรมดนตรีโย้ยกลอง เลง ช่องทางการสื่อสารออนไลน์ สิ่งเหล่านี้เป็นรูปแบบที่เกิดจากความต้องการเพื่อสร้างแนวทางในการ พัฒนาเชิงพื้นที่ร่วมกัน

คำสำคัญ: การสืบทอดและการส่งต่อทางวัฒนธรรม, กลองเลง, อำเภออากาศอำนวย, จังหวัดสกลนคร, บริบทสังคมร่วมสมัย

ABSTRACT

This academic article is part of a study of relevant papers and field work to collect data to analyze the study issues of interest. The specific selection of field activities is the Akatumnuay Subdistrict Municipality, Akatumnuay District, Sakon Nakhon Province, which is integrated with teaching and learning, initially used as a field operation area for students to study and study the community. To study the inheritance and transmission of musical culture. In the context of contemporary social change, this affects the development of models for the extension of cultural capital that is inherited and passed on in the form of creating spatial social innovations to manage learning

more concretely. People can access and participate in the learning process continuously, including information management systems, local curriculums, etc. Yoio Klong Leng Music Cultural Network Online Communication Channels These are patterns born out of the need to create a common approach to spatial development.

Keywords: Cultural Inheritance and Transmission, Klong Leng, Akat Amnuai Subdistrict, Sakon Nakhon Province, Contemporary Social Context

บทนำ

จังหวัดสกลนครเป็นพื้นที่วัฒนธรรมสำคัญของภาคอีสานที่มีความหลากหลายทางชาติพันธุ์และภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เข้มแข็ง เป็น “ทุนทางวัฒนธรรม” ของจังหวัด ทั้งในมิติประเพณี พิธีกรรม ภาษา และศิลปะการแสดงที่ผูกโยงกับวิถีชีวิตผู้คนอย่างลึกซึ้ง ภายใต้ความหลากหลายนั้น กลุ่มชาติพันธุ์ไทโย้ยในอำเภออากาศอำนวยมีบทบาทเด่นในการสืบสานอัตลักษณ์ผ่านวัฒนธรรมดนตรีและการละเล่นพื้นบ้าน โดยเฉพาะ “กลองเลง” ที่สะท้อนความสัมพันธ์ระหว่างชุมชน ศรัทธา และการรวมพลังทางสังคมในระดับจังหวัดอย่างเป็นรูปธรรม เดิมทีกลุ่มชาติพันธุ์โย้ยอพยพมาจากสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว เข้ามาตั้งถิ่นฐานในประเทศไทย สอดคล้องกับงานศึกษาของ สติชัย ภาคมฤค (2559: 41) พบว่าไทโย้ยเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ที่อาศัยในเขตแอ่งสกลนครมาช้านาน โดยอพยพมาจากหลังเกิดเหตุการณ์เจ้าอนุวงศ์เวียงจันทน์ได้มีการเกลี้ยกล่อมผู้คนให้เข้ามาตั้งถิ่นฐานในเขตประเทศสยามซึ่งการอพยพเข้ามาครั้งนี้มี การอ้างถึง สุรตน์ วรราชศรีตน์ ได้อธิบายว่า ชาวไทโย้ยได้อพยพโยกย้ายตามคำเกลี้ยกล่อมของพระยาสุนทรราชวงศา เจ้าเมืองนครพนมและพระยาประเทศธานี เจ้าเมืองสกลนคร ซึ่งท่านทั้งสองมีถิ่นอาศัยเดิมที่ฝั่งซ้ายแม่น้ำโขง จึงมีความสัมพันธ์เชิงเครือญาติกับบรรดาเจ้าเมืองในฝั่งซ้ายแม่น้ำโขง กลายเป็นกำลังหลักได้เกลี้ยกล่อมผู้คนมาในบ้านเมืองสยามจำนวนมาก ระยะเวลาแรก เข้ามาอาศัยเป็นหมู่บ้านที่เมืองนครพนม อยู่ระหว่างแม่น้ำยามกับแม่น้ำศรีสงคราม คือ พื้นที่ระหว่างจังหวัดสกลนครและนครพนม การตั้งบ้านเมืองสังกัดกับเมืองต่าง ๆ ได้แก่ เมืองนครพนม เมืองสกลนคร เมืองยโสธร ตามความสมัครใจของเจ้าเมือง โดยตั้งบ้านเมืองช่วงระหว่าง พ.ศ. 2400-2406 ในพื้นที่จังหวัดสกลนคร 3 เมือง ได้แก่ เมืองอากาศอำนวย เมืองวานรนิวาส และเมืองสว่างแดนดิน

เมืองอากาศอำนวย เริ่มปรากฏในหลักฐานสมัยรัชกาลที่ 4 เมื่อปี พ.ศ. 2396 หรือประมาณ 173 ปีผ่านมา เป็นกลุ่มโย้ยจากเมืองฮ่อมท้าวฮูเซ นำโดยท้าวศรีสุราช ท้าวจันทนาม ท้าวนามโคตร ท้าวติวชอย ได้อพยพผู้คนตามคำเกลี้ยกล่อมของพระยาสุนทร ราชวงศา และพระยาประเทศธานี ข้ามแม่น้ำโขงมาอาศัยในพื้นที่ริมแม่น้ำยาม ซึ่งเป็นแม่น้ำสาขาแม่น้ำสงคราม ภายหลังได้รับการโปรดเกล้ายกขึ้นเป็นเมืองตามเอกสารของกองจดหมายเหตุแห่งชาติ,จดหมายเหตุ รัชกาลที่ 4 (2396) เลขที่ 31 หมวดสารตราถึงเมืองนครพนม เรื่องตั้งเมืองอากาศอำนวย จ.ศ. 1215 ว่าพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ยกบ้านม่วงน้ำยามขึ้นเป็นเมืองอากาศอำนวย และโปรดเกล้าฯ แต่งตั้งท้าวศรีสุราชเป็นหลวงพลาญกุล ท้าวจันทนามเป็นอัครวงค์ ท้าวนามโคตรเป็นวรบุตร พร้อมทั้งพระราชทานเครื่องยศตามตำแหน่ง โปรดเกล้าฯ ให้มีสารถึงเมืองหนองหาร เมืองสกลนคร เมืองไชยบุรี ให้แบ่งเขตแดนให้เมืองอากาศอำนวย แล้วให้มีใบบอกกราขานไปยังกรุงเทพฯ ต่อมายกฐานะตำบลอากาศตำบลวาใหญ่ ตำบลโพนงาม และตำบลโพนแพง รวม 4 ตำบล เป็นกิ่งอำเภออากาศอำนวยประกาศยกฐานะ “กิ่งอำเภออากาศอำนวย” ขึ้นเป็น “อำเภออากาศอำนวย” เมื่อวันที่ 2 กรกฎาคม พ.ศ. 2508 (ค.ศ. 1965) (ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน), 2562) เป็นกลุ่มคนและชุมชนที่กระจุกตัว

หนาแน่นที่อำเภออากาศอำนวย จังหวัดสกลนครจนถึงปัจจุบัน รายล้อมด้วยความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม และวิถีชีวิตที่งดงาม

วัฒนธรรมกลองเลง มีบทบาทในวิถีชีวิตและเป็นอัตลักษณ์ชุมชนท้องถิ่นที่ดึงดูดใจของกลุ่มชาติพันธุ์ชาวไทย้อาเภออากาศอำนวย โดยเฉพาะเขตเทศบาลตำบลอากาศอำนวย ซึ่งเป็นพื้นที่รวมศูนย์ศิลปวัฒนธรรมของชุมชนท้องถิ่นในอำเภออากาศอำนวย เขตการปกครองท้องที่ครอบคลุม 17 ชุมชน สะท้อนผ่านประเพณีพิธีกรรมฮีตสิบสองครองสิบสี่และกิจกรรมการจัดแสดงมาอย่างช้านาน ขณะเดียวกันในระบบโรงเรียนหรือสถาบันการศึกษายังให้ความสำคัญ “กลองเลง” ฐานะเป็นเครื่องดนตรีหนึ่ง ที่เป็นทุนทางวัฒนธรรมถูกนำมาพัฒนาเป็นหลักสูตรท้องถิ่นสอดแทรกเนื้อหาในแต่ละรายวิชา ของครูผู้สอน เพื่อให้นักเรียนได้เรียนรู้รากเหง้าทางวัฒนธรรมบรรพบุรุษของตัวเอง ทั้งในฐานะดนตรี พิธีกรรมและงานรื่นเริงจากอดีตสู่ปัจจุบัน ตลอดจนทั้งความต้องการพัฒนาแนวทางเพื่อการพัฒนาต่อยอด รูปแบบนวัตกรรมทางสังคมเชิงพื้นที่สร้างกระบวนการเรียนรู้อย่างเป็นรูปธรรมที่ยั่งยืนของชุมชนท้องถิ่นต่อไป

ภาพที่ 1 แผนที่แสดงขอบเขตพื้นที่เทศบาลตำบลอากาศอำนวย

ที่มา: เทศบาลตำบลอากาศอำนวย (ม.ป.ป.). สืบค้นเมื่อ 27 กุมภาพันธ์ 2568, จาก

https://www.ictakat.com/index.php?Itemid=1&id=154&option=com_content&task=view

กลองเลง: วิถีชีวิตผู้คน การปรับตัว และการคงอยู่ทางวัฒนธรรม

2.1 บทบาทและความสำคัญของกลองเลง

วิถีชีวิตของผู้คน ด้วยลักษณะและบุคลิกภาพของกลุ่มชาติพันธุ์ไทยอีสาน ชอบสงบและมีจิตใจดี ผูกพันกับประเพณีพิธีกรรมกับดนตรีการแสดงในชุมชนอย่างต่อเนื่อง สอดคล้องกับงานศึกษาของ ฟองจันท์ อรุณกมล (2541) ได้กล่าวถึง วิธีการดำเนินชีวิตของชาวไทย้อาเภออากาศ ตำบลอากาศ อำเภออากาศอำนวย จังหวัดสกลนคร มีเอกลักษณ์เป็นของตนเอง ในด้านภาษาพูดมีน้ำเสียงการพูดลากเสียงยาวและการใช้คำบางคำที่แตกต่างจากกลุ่มอื่น วิถีชีวิตด้านศิลปวัฒนธรรมที่ผูกพันกับชีวิตความเป็นอยู่ สอดคล้องกับสภาพแวดล้อมที่เป็นอยู่ ได้แก่ การทอผ้ามัดหมี่ ที่ผู้หญิงจะใช้เวลาว่างจากฤดูทำนาทอผ้า เพื่อใช้สอยในครัวเรือน ให้สมาชิกในครอบครัวได้สวมใส่ นอกจากนี้ยังได้ให้ความสำคัญกับแม่น้ำเนื่องจาก

วิถีชีวิตที่ผูกพันกับลำน้ำเกิดประเพณีและกิจกรรมการละเล่นที่สำคัญ เช่น ประเพณีการไหลห่านบูชาไฟ และการละเล่นกลองเลง ซึ่งจะจัดประจำปีในช่วงเดือน 10 ส่งผลให้เกิดการสืบสานความเชื่อเรื่องผี และการเคารพผู้นำ สะท้อนให้เห็นอุปนิสัยของชาวไทยที่ยึดมั่นในความอดทน สุขุม เยือกเย็น และเอื้อเฟื้อ เผื่อแผ่ของผู้คนโดยส่วนใหญ่ในท้องถิ่น และจากบทให้สัมภาษณ์ที่เป็นคำบอกเล่าให้บรรพบุรุษพบว่า วิถีชีวิตของชาวไทยมีความสัมพันธ์กับกลองเลงมาช้านาน เนื่องจากในยุคสมัยก่อนระหว่างที่มีการเดินทางเคลื่อนย้ายผู้คนเข้ามา กลองเลงเป็นสัญญาณลักษณะการเดินทางที่ติดมากับขบวนการเดินทาง ซึ่งจะมีการตีเพื่อให้จังหวะหรือสัญญาณต่าง ๆ ร่วมกันอย่างต่อเนื่อง จนมาถึงแหล่งที่ตั้งถิ่นฐานก็จะถูกแขวนเพื่อเอาไว้ตีเป็นสัญญาณและสร้างสัญญาณลักษณะการเดินทางของชาวไทย ต่อมามีการนำมาใช้ในดนตรีพิธีกรรมและเป็นการละเล่นเพื่อความบันเทิงแก่ผู้คนจนถึงปัจจุบัน (ประดิษฐ์ คิอินธิ, 2569: สัมภาษณ์)

วัฒนธรรมการละเล่นดนตรีที่เป็นอัตลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์ไทย คือ กลองเลง (Klong Leng) ซึ่งลักษณะกลองเลงทำด้วยไม้ประดู่ เป็นกลองสองหน้าหุ้มด้วยหนังวัว หรือหนังควาย กลองเลงใช้ตีในงานบุญมหาชาติ งานบุญพระเวสสันดร ประเพณีบุญตุง เวลาตีใช้ไม้หามสองคนหันหน้าเข้าหากัน ตีคนละหน้าไปตามจังหวะ “ป็อก ต้ม ป็อก ต้ม ป็อก ต้ม ต้ม ป็อก ต้ม” ความสำคัญประเพณีการเล่นกลองเลงกลองเลงมีมาตั้งแต่สมัยโบราณ ไม่มีการบันทึกเป็นลายลักษณ์อักษรไว้ แต่เคยมีผู้เฒ่าผู้แก่เล่าว่า การเล่นกลองเลงจะนิยมเล่นในก่อนวันรวมบุญ 1 วัน พอค่ำมากก็จะมีหัวหน้าไปชักชวนกันหลาย ๆ คนมารวมกันนำกลองเลงไปละเล่นตามหมู่บ้านหรือชุมชนใกล้เคียงเพื่อแบ่งปันปัจจัย ได้แก่ ข้าวต้ม ขนม สุราสาโท เป็นต้น ให้กับคณะผู้ละเล่นกลองเลง การเล่นกลองเลงจะเล่นไปเรื่อย ๆ ทุกหลังคาเรือน โดยจะมีหัวหน้าเป็นต้นเสียงพาซึ่ง และร้องเป็นลูกคู่ไปตามจังหวะ “โอ โห้โอ โห้โอ โห้โอ” ในสมัยก่อนการเล่นกลองเลงจะเล่นจนสว่าง แล้วนำเอาปัจจัยทั้งหมด เพื่อร่วมถวายวัดในตอนเช้าของวันรวมบุญ จึงแยกย้ายกันกลับบ้าน ซึ่งในวันรวมบุญประมาณช่วงเวลา 09.00-10.00 น. ตอนเช้าจะนำเอากลองเลงมาเล่นอีกครั้ง จนถึงช่วงเวลาแห่งพระเวสสันดรเข้าสู่วัด จะมีการพ้อนรำตามจังหวะของการละเล่นกลองเลงทั้งชายหญิง (สำนักงานเทศบาลตำบลอากาศอำนวย, คันเมื่อวันที่ 23 มกราคม 2569) ซึ่งศิลปะการแสดงเหล่านี้ไม่ใช่วัฒนธรรมที่กระจุกตัวเฉพาะเขตเทศบาลตำบลอากาศอำนวยเท่านั้น หากแต่เป็นทุนทางวัฒนธรรมร่วมที่ผู้คนในตำบลอื่น ๆ ของอำเภออากาศอำนวยให้ความสนใจและความสำคัญไม่แพ้กัน เนื่องจากเป็นวัฒนธรรมที่มีอยู่ในวิถีชีวิตและสะท้อนอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมร่วมของชุมชนท้องถิ่น (ประดิษฐ์ คิอินธิ, 2569: สัมภาษณ์)

ภาพที่ 2-3 ลักษณะการหามและตีกลองเลง
 ภาพโดย นายพงษ์ศักดิ์ ฐานสินพล, วันที่ 9 พฤษภาคม 2562

2.2 พลวัตการปรับตัวทางวัฒนธรรมดนตรีกลองเลง การละเล่นกลองเลงของชาวไทยอีสาน

ลักษณะพลวัตสำคัญจากการเป็น “ดนตรีในพิธีกรรมและงานบุญ” โดยเฉพาะงานบุญมหาชาติ/บุญพระเวสสันดร ประเพณีบุญตุง ที่เป็นการใช้กลองสองหน้าและ “ห้ามกลอง 2 คนหันหน้าเข้าหากัน” ที่ประกอบจังหวะพร้อมการเซ็งและการตีกลองเที่ยวเรียโรัจจัย ไปสู่ลักษณะการเป็น “การแสดงตัวแทนพื้นที่” ในเวทีสาธารณะมากขึ้น เมื่อมีการเผยแพร่หรือจัดแสดงผ่านหน่วยงานและกิจกรรมในระดับต่าง ๆ ที่เป็นการแสดงออกสู่เวทีที่มีผู้ชมภายนอกมากยิ่งขึ้น รูปแบบทำรำจึงเกิดการปรับตัวจากเดิมที่ไม่กำหนดทำรำชัดเจน ไปสู่การจัดรูปขบวนและความพร้อมเพรียงเพื่อการนำเสนอ (standardization) ขณะเดียวกัน ระบบการส่งต่อได้ขยายจากการเรียนรู้ในชุมชนไปสู่กลไกเชิงสถาบัน เช่น ศูนย์วัฒนธรรมและการเรียนรู้ในโรงเรียน ซึ่งช่วยเพิ่มความต่อเนื่องของผู้สืบทอดรุ่นใหม่ ขณะเดียวกันในบริบทร่วมสมัย กลองเลงยังถูกสื่อสารผ่านกิจกรรมทางวัฒนธรรมหรือสื่อออนไลน์ของหน่วยงานในจังหวัดและพื้นที่ ทำให้การส่งต่อเข้าถึงคนรุ่นใหม่และสาธารณะกว้างขึ้น แต่ก็สะท้อนความท้าทายเรื่อง “การรักษาความหมายเชิงพิธีกรรม” ควบคู่กับการปรับรูปแบบให้เหมาะกับเวทีและผู้ชมยุคใหม่ สอดคล้องกับบริบทร่วมสมัย จากอดีต-ปัจจุบัน เพื่อให้มีการสืบสานทางวัฒนธรรมประเพณีที่ดั้งเดิม ที่เป็นเอกลักษณ์ของชุมชนท้องถิ่นให้ยังคงอยู่

2.3 การสืบทอดและส่งต่อทางวัฒนธรรม ดนตรีโยกกลองเลงมีความพยายามในการสืบทอดและส่งต่อทางวัฒนธรรมอย่างต่อเนื่อง เนื่องจากเป็นศิลปะร่วมสมัยมีความเกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตของผู้คนหลากหลายมิติทั้งประวัติศาสตร์ ศาสนา ประเพณีพิธีกรรม ส่งผลต่อการเข้าถึงและการใช้ประโยชน์ร่วมกัน 2 ลักษณะ ได้แก่ 1) แบบไม่เป็นทางการ เป็นลักษณะที่เกิดขึ้นจากความสนใจผ่านแหล่งข้อมูลปฐมภูมิ ที่จะต้องมีการศึกษา การติดต่อสื่อสารด้วยตัวเอง เช่น ครอบครัว ครูท้องถิ่น หรือปราชญ์ท้องถิ่น วัดหรือพระสงฆ์ ที่แหล่งใกล้ชิดมากที่สุดเป็นผู้ให้ข้อมูล สามารถพัฒนาทักษะและการใช้ประโยชน์ได้โดยตรง ซึ่งผู้ที่สนใจจะต้องรู้แหล่งข้อมูลภายในชุมชนหรือได้รับการแนะนำเป็นอย่างดี 2) แบบเป็นทางการ เป็นลักษณะการศึกษาข้อมูลผ่านแหล่งทุติยภูมิที่ถูกแสดงชุดความรู้เอาไว้แล้ว ตามหน่วยงานหรือสถาบันการศึกษาในเขตเทศบาลตำบลอากาศอำนวย ได้แก่

1) ศูนย์การเรียนรู้ชุมชนเทศบาลตำบลอากาศอำนวย ก่อตั้งเมื่อวันที่ 2 กรกฎาคม 2555 โดยสำนักงานเทศบาลตำบลอากาศอำนวย ที่เป็นการเผยแพร่องค์ความรู้มรดกทางวัฒนธรรม ด้านภาษา ภาษาถิ่น วรรณกรรมพื้นบ้าน ศิลปะการแสดง แนวปฏิบัติทางสังคมพิธีกรรมและเทศกาล งานช่างฝีมือดั้งเดิม เป็นต้น เพื่อให้บริการข้อมูลองค์ความรู้ มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม ด้านภาษา วรรณกรรมพื้นบ้าน ด้านการแสดง พิธีกรรมและเทศกาล โบราณคดี แก่นักท่องเที่ยวหรือผู้ที่สนใจ ได้แก่ บ้านไทย์โย โบราณ ศูนย์วัฒนธรรมเฉลิมราช นิทรรศการเฉลิมพระเกียรติหัวข้อ 18 อำเภอ “พระยุคลบาททยาตราแผ่นดินธรรม แผ่นดินทอง” และสำหรับโรงเรียนเป็นแหล่งปลูกฝังให้กับนักเรียนหรือเยาวชนด้านวัฒนธรรมของตนเอง เพื่อเป็นการระลึกถึงความเป็นไทยย้อย แสดงถึงมรดกภูมิปัญญาที่เป็นอัตลักษณ์ของชุมชนในรูปแบบต่าง ๆ ได้แก่

- ข้อมูลด้านศิลปะการแสดง ได้แก่ การละเล่น โยกกลองเลง (ศิลปะการเล่นกลองเลงโดยกลุ่มชาติพันธุ์ไทยย้อย)

- ข้อมูลด้านการช่างฝีมือ ได้แก่ การทำเครื่องมือจากไม้ไผ่ การทอผ้าฝ้ายมัดหมี่และผ้าคราม

- ข้อมูลด้านวรรณกรรมพื้นบ้าน ได้แก่ อักษรโบราณในใบลาน ภาษาไทยย้อยและสมุดข่อย

- ข้อมูลด้านกีฬาภูมิปัญญาไทย ได้แก่ การพายเรือแข่ง (การพายเรือแข่ง)

- ข้อมูลด้านแนวปฏิบัติทางสังคม พิธีกรรม และงานเทศกาล ได้แก่ บุญเดือนสิบ แข่งเฮือไฟ (แข่งเรือไฟ) ไหลเรือไฟ และไหว้พระแก้วคู่บ้าน

2) ศูนย์การเรียนรู้ชุมชนม้งไทย้อย ปัจจุบันเปลี่ยนเป็นศูนย์วัฒนธรรมไทย้อยโรงเรียนบ้านอากาศ (หลังใหม่ที่ย้ายจากอาคารหลังใหญ่) และศูนย์ดนตรีตำบลอำเภออากาศอำนวย (กลุ่มสาระการเรียนรู้ ศิลปะ) จัดตั้งโดยโรงเรียนบ้านอากาศ เขตเทศบาลตำบลอากาศอำนวย เป็นศูนย์การเรียนรู้ที่เน้นการอนุรักษ์แบบดั้งเดิม จัดห้องใช้เป็นห้องสอนดนตรี กลุ่มสาระประถมศึกษาที่ 1-2 และห้องดนตรี (พื้นบ้าน) โดยเฉพาะก้องเล็ง (กลองเลง) มีครูผู้ทำหน้าที่ในการดูแลและให้ข้อมูลแก่นักเรียนหรือผู้ที่สนใจทั่วไป นอกจากนี้ยังมีการนำเสนอวิถีชีวิตที่เกี่ยวกับห้องครัวโบราณ เครื่องมือทำมาหากินของกลุ่มชาติไทย้อย รวมทั้งการละเล่นกลองเลง ของที่จัดแสดงส่วนใหญ่ได้รับการบริจาคจากชาวบ้านในตำบลอากาศและครูในโรงเรียน และมีสิ่งของที่ประดิษฐ์หรือสร้างขึ้นใหม่ด้วย

3) ศูนย์วัฒนธรรมเฉลิมราชเทศบาลตำบลอากาศอำนวย จัดตั้งภายใต้นโยบายของกรมส่งเสริมวัฒนธรรม กระทรวงวัฒนธรรม (ผ่านสำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดสกลนคร) ร่วมกับเทศบาลตำบลอากาศอำนวยและเครือข่ายวัฒนธรรมท้องถิ่นของชุมชนไทย้อย มีบทบาทเป็นพื้นที่รวบรวมอัตลักษณ์ ชาติพันธุ์ ไทย้อย เช่น การละเล่นกลองเลง เครื่องแต่งกายไทย้อย วิถีชีวิตและประเพณีบุญท้องถิ่น ทำหน้าที่เป็น “คลังทุนวัฒนธรรม” ของเทศบาลและชุมชนเป็นกลไกเชิงสถาบันระดับท้องถิ่นที่ทำหน้าที่อนุรักษ์และจัดการทุนทางวัฒนธรรม ผ่านการรวบรวมองค์ความรู้ การจัดแสดง และการถ่ายทอดสู่สาธารณะ อันนำไปสู่การสืบทอดอัตลักษณ์ชุมชนและการสร้างความต่อเนื่องของมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมในบริบทสังคมร่วมสมัย

ขณะเดียวกันวัฒนธรรมกลองเลงจะควบคู่กับและศิลปะการแสดงอื่น เช่น การฟ้อนรำ จะถูกกลืนอยู่ในวิถีชีวิตของผู้คน ชุมชนให้ความสนใจในการสืบทอดเพื่อสร้างความภาคภูมิใจระหว่างรุ่นต่อรุ่น เช่น การละเล่นหรือการตีกลองเลงของเด็กผู้ชาย และการฟ้อนรำของเด็กทั้งในวิถีชีวิตปกติ และการปลูกฝังในระบบโรงเรียนที่让孩子ได้สัมผัสเครื่องดนตรีอย่างต่อเนื่อง อยาที่ที่จะปลดปล่อยพลังผ่านการตีกลอง สะท้อนให้เห็นอย่างชัดเจนในงานบุญประเพณีที่สำคัญ เช่น วันไทย้อย ประเพณีบุญตูป เป็นต้น เด็กหรือเยาวชนจะให้ความสนใจเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมต่าง ๆ ในแต่ละวันอย่างต่อเนื่อง

ภาพที่ 4-5 กิจกรรมงานวันไทย้อย
 ภาพโดย นายพงษ์ศักดิ์ ฐานสินพล, วันที่ 9 พฤษภาคม 2562

องค์ความรู้ท้องถิ่น และข้อค้นพบเชิงพื้นที่

จากการลงพื้นที่ภาคสนามเพื่อการเก็บรวบรวมข้อมูลเชิงคุณภาพ พบประเด็นที่น่าสนใจที่สามารถนำไปสู่การจัดการเชิงพื้นที่ ดังนี้

1) เอกลักษณะและความสำคัญของกลองเลง จากบทสัมภาษณ์พบว่า ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2380 จากภาพความทรงจำ การให้คุณค่ากลองติดมากับเกวียนที่ใช้เป็นพาหนะในการเดินทาง โดยการอพยพโยกย้ายเข้ามายังประเทศไทยมาจากเมืองยมราช สปป.ลาว (กม. ที่ 110) ซึ่งแบ่งออกเป็น 2 ช่วงลักษณะ คือ การทำที่ตั้งถิ่นฐานใหม่ (เมื่อสมัยราชการที่ 1) และระยะที่ 2 คือ การกวาดต้อนหรือหนีภัยสงคราม (การบังคับ) กลองเลงเป็นสัญลักษณ์ของกลุ่มผู้คนในการเดินทางร่วมกัน ซึ่งอาจใช้กลองตีเพื่อให้สัญญาณการประชุมของผู้นำ หรือผู้ใหญ่บ้าน และมีมาตั้งแต่บรรพบุรุษจากฮ่อมท้าวฮูเซ ซึ่งปรากฏอยู่ในบทกลอนลำเกริ่นก่อนเล่นกลองเลง บท "กลอนลำต้อง" นี้เรียบเรียงโดยผู้ใหญ่อุทร ไยแก้ว ผู้สืบเชื้อสายไย้อยโดยตรงจากบรรพบุรุษ (ประดิษฐ์ คิอินธิและพรเทพ แ่งมสุราช, 2569: สัมภาษณ์) ซึ่งจากสมมติฐานการตีกลองอาจเพื่อเป็นจังหวะในการเดิน หรือตีกลองส่งข่าวสารบางอย่างระหว่างเดินทาง ดังนั้นกลองเลงจึงอยู่ในวิถีชีวิตของผู้คนทั้งอดีต-ปัจจุบันที่ใช้เพื่อความบันเทิงละลายพฤติกรรมในกิจกรรมงานบุญ ประเพณีประจำปีของชุมชนท้องถิ่น เช่น จะมีการละเล่นกลองเลง ก่อนเย็นวันโฮม (มือโฮม) งานบุญพระเวส หรือบุญผะเหวด กลองเลงเก่า ๆ จะถูกเก็บไว้ที่วัดกลาง (พระแก้ว) มีการลงอักขระ บทบาทของกลองเลง ได้แก่ พิธีกรรมในงานบุญประจำปี ความบันเทิงและการสร้างอัตลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์ สะท้อนพลังความสามัคคีร่วมกันทั้งการตีและการแบกหาม ทำทางประกอบพร้อมกับจังหวะดนตรี ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2542 มีการสร้างความเป็นเอกลักษณ์ อัตลักษณ์ไย้อย พัฒนาจากกลองแต้ มาเป็นเป็นกลองโซโล่ ที่หาแนวทางในการประดิษฐ์กลองที่เหมาะสมด้วยสูตรคำนวณและการใช้วัสดุ หรือไม้เพื่อการประดิษฐ์ที่เหมาะสม ได้เสียงและจังหวะที่ต้องการ เช่น ไม้ประดู่ ไม้ตาล ไม้เหลื่อม เป็นต้น ซึ่งเป็นวัสดุธรรมชาติที่หาได้ในท้องถิ่น และความต้องการเพิ่มสีสัน จังหวะดนตรี เพื่อนำมาใช้ร่วมกับวงกลองเลง ปัจจุบันการละเล่นกลองเลง จากการละเล่นดนตรี 2 จังหวะ เพิ่มเป็นดนตรี 4 จังหวะ เพื่อให้เกิดความเชื่อมโยงในงานประเพณี พิธีกรรมต่าง ๆ เช่น งานไหลเรือไฟ การแข่งเรือยาว และงานบุญบั้งไฟ จะมีจังหวะแข็งบั้งไฟ และจังหวะไหลเรือไฟเพื่อสร้างความสนุกสนานสามัคคี ทั้งยังเป็นการอนุรักษ์ประเพณีดั้งเดิมในชุมชนประกอบการแสดงศิลปะพื้นบ้าน

2) หลักสูตรท้องถิ่น เริ่มต้นเมื่อปี พ.ศ. 2545 โดยนายภพ เฒ่าอุดม ครูใหญ่โรงเรียนบ้านอากาศ มีแนวคิดให้ทำหลักสูตรโย้ยกลองเลง ซึ่งได้นำจังหวะกลอง และทำนองเพลง เข้ามาในระบบการศึกษา เพื่อเป็นการสร้างเอกลักษณ์ อัตลักษณ์ ในการสืบสานการละเล่นกลองเลงของชาวไย้อย ซึ่งใช้ประเพณีและวัฒนธรรมเพื่อสร้างการเรียนรู้ด้านสุนทรียภาพให้แก่นักเรียน ต่อมาปี พ.ศ. 2550-2555 มีการปรับเปลี่ยนในหลายด้าน และเริ่มมีครูนาฏศิลป์เข้ามา ส่งผลทำให้ลักษณะการรำ ท่ารำ และการแต่งกาย เปลี่ยนไปจากเดิมมีความนอบน้อม อ่อนช้อย เน้นการรำโดยฝ่ายหญิงเป็นหลัก โดยไม่มีคู่ฝ่ายชาย ตลอดทั้งองค์ประกอบทางดนตรีที่เปลี่ยนไป ได้แก่

- การละเล่นกลองเลงแบบ 4 จังหวะ (จังหวะโย้ย จังหวะแท้ จังหวะแข็ง หรือแข็งบั้งไฟ และจังหวะไหลเรือไฟ หรือจังหวะชิง)
- มีการใช้กลองโซโล่ เข้ามาช่วยในการเปลี่ยนจังหวะการตีกลอง หรือท่อนเพลง
- เครื่องดนตรีประเภทเครื่องเป่า เช่น แคน ช่วงหลังจะไม่นำมารวมวง เนื่องจากหาคนที่ชำนาญในการเล่นไม่ค่อยง่ายลำบาก หรือหาผู้เล่นไม่ได้เลย

งานศึกษาระดับพื้นที่เรื่อง การสืบทอดในระบบการศึกษา” (formal transmission) จากงานศึกษาของ สาธกา ศรีธนะ และคณะ (2554) พบว่า การสืบทอด เป็น “หลักฐานเชิงประจักษ์” ว่า โย้ยกลองเลง สามารถแปลงเป็นเนื้อหาในหลักสูตร และสร้างผลลัพธ์การเรียนรู้ได้จริง และงานศึกษา วันนพร สิทธิสาร (2564) การเสนอภาพการอนุรักษ์และถ่ายทอดดนตรีพื้นบ้านเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยว โดยกล่าวถึงการ ถ่ายทอดผ่าน “หลักสูตรระยะสั้น” ที่อาศัยครูภูมิปัญญาเครือข่าย และการสนับสนุนจาก สถาบันการศึกษา ซึ่งปัจจุบันในสถาบันศึกษามีการพูดคุยกันมากยิ่งขึ้น เนื่องจากเป็นกระแสสังคมที่ มองเรื่องกลองเลง เป็นอัตลักษณ์ทางดนตรีของชุมชนท้องถิ่นที่ต้องสร้างความชัดเจนมากยิ่งขึ้น เพราะถูก คาดหวังจากสังคมในการเป็นจุดเริ่มต้นที่ปลูกฝังลูกหลานสืบสานวัฒนธรรมอย่างต่อเนื่อง

3) จังหวัดดนตรีกลองเลงควบคู่กับทำรำ พบว่า มีการปรับเปลี่ยนพัฒนาการมาอย่างต่อเนื่อง ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2535-2537 เป็นต้นมา การร้อยเรียงจัดรูปแบบทำรำให้มีแบบแผน จำนวน 11 ท่า โดย โรงเรียนบ้านดอนแดงได้นำการแสดงโย้ยกลองเลงเป็นดนตรี 2 จังหวัด เพื่อถวายเป็นการแสดงต่อหน้าพระ พักตร์สมัยรัชกาล ร.9 เวลาในการแสดงประมาณ 10 นาที ณ พระตำหนักภูพานราชนิเวศน์ และในปี เดียวกัน ได้มีการแสดงในที่สาธารณะอย่างต่อเนื่อง มีการฝึกซ้อมกันเป็นแรมเดือนเพื่อทำชุดการแสดงใน งานกาชาดจังหวัดสกลนคร และงานมุนมั่งอีสาน ณ มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร ในปี พ.ศ. 2555 มีการ ใช้กลองโซโล่ เข้ามาช่วยในการเปลี่ยนจังหวะการตีกลอง และเปลี่ยนชื่อชุดการแสดงจาก “โย้ยกลองเลง” มาเป็น “อนุรักษ์สืบสานตำนานโย้ย” และนำไปแสดงในงานสำคัญต่าง ๆ อย่างต่อเนื่อง ซึ่งก่อนหน้านั้น การแสดงรำโย้ยกลองเล ดั้งเดิมไม่มีการกำหนดท่ารำแต่อย่างใด แล้วแต่จะมีการออกแขน ออกขา ออก เท้าตามความถนัดของแต่ละคน เป็นการสร้างความบันเทิงอย่างเดียว ต่อมาทางศูนย์วัฒนธรรมแห่ง ประเทศไทย ได้ให้มีการฟื้นฟูศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่นอำเภออากาศอำนวย มีการนำเอาประเพณี วัฒนธรรมการเล่นกลองเลงออกไปแสดงในงานฉลองครบรอบ 150 ปี จังหวัดสกลนคร ปรากฏว่าได้รับความ ชื่นชมในด้านเสียงดนตรี แต่ท่ารำประกอบยังขาดรูปชบวน ขาดเอกภาพ ซึ่งแต่ละคนรำตามถนัด ทางศูนย์วัฒนธรรมจังหวัดสกลนคร จึงขอให้ศูนย์วัฒนธรรมอำเภอช่วยหารูปแบบการแสดงความเป็นหนึ่ง เดียวของการแสดงท่ารำประกอบตั้งแต่นั้นเป็นต้นมา (ประดิษฐ์ คิอินธิ, 2569: สัมภาษณ์) ดังนั้นในส่วน ท่ารำประกอบนั้นจึงไม่มีลักษณะเฉพาะ จึงให้คณะกลองเลงรำท่าฟรีสไตล์ (Free style) ให้ดูแล้ว จึงมี การผสมผสาน "ท่ารำ" โดยอาจารย์พรณนภา ชายกวอด อาจารย์ประดิษฐ์ คิอินธิ และอาจารย์พนา วิริยะ เจริญกิจ เป็นแม่แบบกำหนดท่าให้แล้วนำไปประยุกต์เข้ากับวิถีชีวิต คือ เวลากลางวันชาวบ้านจะใช้ชีวิต อยู่กลางท้องไร่ท้องนา ทำไร่ทำสวนหรือไม่ก็หาปู ปลา เก็บผัก หักฟืน ต่อเมื่อตะวันคล้อยต่ำจึงกลับบ้าน หุงหาอาหารแล้วอาบน้ำแต่งตัวไปร่วมงานบุญจากจุดนี้จึงจับมาประยุกต์เป็นท่ารำต่าง ๆ

ผลการศึกษาชี้ให้เห็นว่า การสืบทอดและการส่งต่อวัฒนธรรมดนตรีโย้ยกลองเลงในสังคมร่วม สมัย ไม่ได้ดำรงอยู่ผ่านกลไกดั้งเดิมเพียงอย่างเดียว หากแต่เกิดจากการปรับตัวของระบบวัฒนธรรมที่ เชื่อมโยงชุมชน สถาบันการศึกษา และองค์กรท้องถิ่นที่มีส่วนเกี่ยวข้องเข้าด้วยกัน ลักษณะของการส่งต่อ ทางวัฒนธรรมส่งผลให้กลองเลงเปลี่ยนสถานะจากดนตรีพิธีกรรมสู่ทุนทางวัฒนธรรมร่วมสมัยที่ยังคง รักษาอัตลักษณ์ของชุมชนไว้ได้อย่างต่อเนื่อง

ภาพที่ 6-7 การลงพื้นที่สัมภาษณ์ภาคสนาม
ภาพโดย นางสาวภัชราภรณ์ สาคำ, วันที่ 21 มกราคม 2569

ทูลทางวัฒนธรรม กับการต่อยอดการพัฒนาในบริบทสังคมร่วมสมัย

การต่อยอดทูลทางวัฒนธรรมในลักษณะนวัตกรรมทางสังคมเพื่อจัดการเรียนรู้อย่างเป็นรูปธรรมมากยิ่งขึ้น เนื่องจากระยะเวลาชุมชนกังวลวัฒนธรรมเหล่านี้จะถูกบิดเบือนข้อเท็จจริงและถูกลืมจากเยาวชนรุ่นหลัง ตลอดจนทำให้ ผู้คนสามารถเข้าถึงและเข้ามามีส่วนร่วมในพัฒนากระบวนการเรียนรู้ได้อย่างต่อเนื่อง ซึ่งสถานการณ์ปัจจุบันการจัดการข้อมูลระดับพื้นที่ทั้งในส่วนของชุมชนท้องถิ่นและหน่วยงานยังไม่เป็นระบบเท่าที่ควร จึงอยากให้เกิดการพัฒนาจากสิ่งที่เป็นอยู่เพื่อให้เกิดแนวทางที่เป็นรูปธรรม ดังนี้

4.1ระบบการจัดการข้อมูล เนื่องจากมีลักษณะกระจาย หาแหล่งอ้างอิงค่อนข้างลำบาก เพื่อให้มีแหล่งข้อมูลที่น่าเชื่อถือในการสื่อสารต่อสาธารณะในรูปแบบต่าง ๆ เช่น งานวิจัย ภูมิปัญญาท้องถิ่น หลักสูตรท้องถิ่นที่เกี่ยวข้องกับกลองเพลงที่เป็นหมวดหมู่ และข้อมูลเหล่านั้นเท่าทันสถานการณ์ เป็นแหล่งข้อมูลที่น่าเชื่อถือทางวิชาการมากยิ่งขึ้น

4.2หลักสูตรท้องถิ่น ในสถาบันการศึกษาในเทศบาลตำบลอากาศอำนวย เช่น โรงเรียนบ้านอากาศที่เน้นแนวคิดการอนุรักษ์ และโรงเรียนอากาศอำนวยศึกษาที่เน้นการประยุกต์ ซึ่งมีความสนใจในการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง แต่ยังไม่เป็นแบบแผนที่ชัดเจน ปัจจุบันในกระบวนการเรียนการสอนของแต่ละรายวิชามีการนำเรื่องกลองเพลงเข้าไปสอดแทรกอยู่ในเนื้อหา เพื่อสร้างจิตสำนึกให้กับนักเรียนได้เข้าใจในวิถีชีวิตและวัฒนธรรมกลองเพลงของชุมชนท้องถิ่นตนเองอย่างภาคภูมิใจ

4.3 เครือข่ายทางวัฒนธรรมดนตรีโย้ยกลองเพลง ทั้งภายในและภายนอกชุมชน เพื่อสร้างการมีส่วนร่วมหรือ ความร่วมมือในการจัดงานบุญประเพณี พิธีกรรมแต่ละปีและเป็นการสืบทอดทางวัฒนธรรมให้คงอยู่ มีการยืมเครื่องดนตรี เช่น กลองเพลง กลองกิ่ง ภายในเครือข่ายชุมชน เพื่อให้องค์ประกอบทางดนตรีที่สามารถจัดการแสดงหรือการประกอบพิธีกรรมได้สมบูรณ์มากยิ่งขึ้น ตลอดจนการส่งต่อวัฒนธรรมทางดนตรีให้กับคนรุ่นหลัง เพื่อการสืบสานพลังทางสังคมที่เข้มแข็งได้มากยิ่งขึ้น ได้แก่ กลุ่มชุมชนดนตรีโย้ยกลองเพลง กลุ่มโย้ยสามวัย ปราชญ์ดนตรีหรือผู้ทรงคุณค่า และกลุ่มโย้ยชิง ซึ่งเป็นของเอกชนลักษณะการแสดงประยุกต์ร่วมกับดนตรีสากล (ดนตรีตะวันตก)

4.4ช่องทางการสื่อสารออนไลน์ เพื่อเป็นการเผยแพร่ข้อมูลข่าวสารสู่สาธารณะ ผู้คนสามารถเข้าถึงและให้มีความทันสมัยได้มากยิ่งขึ้น เช่น การอนุรักษ์องค์ความรู้ในรูปแบบดิจิทัล (Digital

Safeguarding) ช่องทางออนไลน์ช่วยเปลี่ยนความรู้แบบมุขปาฐะ หรือการพูดหรือการบอกเล่าปากต่อปาก โดยไม่ได้บันทึกเป็นลายลักษณ์อักษรให้กลายเป็นคลังข้อมูลถาวร ได้แก่ บันทึกวิดีโอการตีกลองเลงแต่ละจังหวัด บันทึกคำบอกเล่าครุภูมิปัญญา ท่ารำและรูปแบบชบวน แผนที่วัฒนธรรมกลองเลง เป็นต้น สิ่งเหล่านี้เพื่อลดความเสี่ยงการสูญหายขององค์ความรู้รุ่นครู ซึ่งการพัฒนาช่องทางสื่อสารออนไลน์ไม่ได้เป็นเพียงเครื่องมือประชาสัมพันธ์ หากแต่ทำหน้าที่เป็นกลไกใหม่ของการสืบทอดวัฒนธรรม โดยเปลี่ยนกระบวนการส่งต่อจากพื้นที่พิธีกรรมสู่พื้นที่ดิจิทัล ซึ่งเปิดโอกาสให้ผู้คนหลากหลายช่วงวัยเข้าถึง เรียนรู้ และมีส่วนร่วมในการธำรงรักษามรดกวัฒนธรรมร่วมกัน

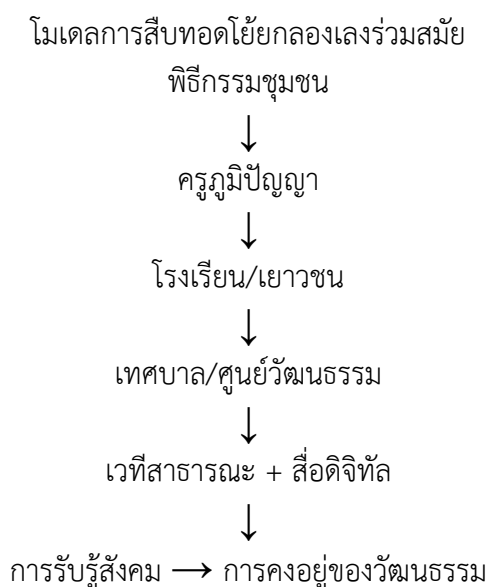
แนวทางการพัฒนาจากประเด็นทั้งหมดอาจมีส่วนช่วยในการพัฒนาศักยภาพด้านการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน ต่อยอดในมิติต่าง ๆ เพื่อพัฒนาเศรษฐกิจรากฐานของชุมชนได้ เช่น แหล่งเรียนรู้ทางวัฒนธรรม การบริการเส้นทางการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมและทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่น่า สนใจ การบริการที่พัก เป็นต้น

ภาพที่ 8-9 การสืบทอดทำราระหว่างรุ่นต่อรุ่น

ภาพโดย นายพงษ์ศักดิ์ ฐานสินพล, วันที่ 9 พฤษภาคม 2562

สรุปโดยภาพรวม พบว่า ความต้องการของชุมชนท้องถิ่นเพื่อต่อยอดการพัฒนา ต้องอาศัยการมีส่วนร่วมหลายภาคส่วนที่เกี่ยวข้องในระดับท้องถิ่น “ชุมชน-องค์กรท้องถิ่น-หน่วยงานวัฒนธรรม-นักท่องเที่ยว” เพื่อให้ทุนทางวัฒนธรรมยังคงอยู่และเกิดการพัฒนาได้อย่างต่อเนื่อง สามารถที่จะสรุปโมเดลการพัฒนา ดังนี้

องค์ความรู้ใหม่และบทสรุป

องค์ความรู้ใหม่

ท่ามกลางสถานการณ์การเปลี่ยนแปลงของชุมชนท้องถิ่น ส่งผลต่อแนวทางการพัฒนารูปแบบเพื่อการต่อยอดทุนทางวัฒนธรรมที่เป็นการสืบทอดและการส่งต่อในรูปแบบการสร้างนวัตกรรมทางสังคมเชิงพื้นที่เพื่อจัดการเรียนรู้อย่างเป็นรูปธรรมมากยิ่งขึ้น ผู้คนเข้าถึงและเข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการเรียนรู้ได้อย่างต่อเนื่อง สะท้อนการสืบทอดและการส่งต่อวัฒนธรรมดนตรีโย้ยกลองเลงในบริบทสังคมร่วมสมัยในมิติต่าง ๆ ดังนี้

5.1 การสืบทอดทางวัฒนธรรม มีลักษณะเน้น “ความต่อเนื่องภายใน” ของชุมชน ระหว่างกลุ่มเดิมหรือตระกูลที่มีการละเล่นเพื่อการรักษาแก่น แบบแผนให้คงอยู่ สามารถที่จะสืบทอดจากรุ่นสู่รุ่น (vertical) เป็นหลัก และในระบบโรงเรียนที่เอื้อให้มีการฝึกแบบครู และลูกศิษย์ มีการละเล่นดนตรี หรือสร้างห้องเรียนที่นักเรียนสามารถเข้าถึงและมีการใช้ประโยชน์อย่างต่อเนื่อง เพื่อให้มีการซึมซับในชีวิตประจำวัน ตลอดทั้งการฝึกซ้อมสำหรับเทศกาลแต่ละช่วงหรืองานประจำปี เมื่อโรงเรียนต้องเตรียมสร้างความพร้อมในการบริการชุมชน ในการที่จะให้เด็กนักเรียนที่ผ่านการฝึกซ้อมเข้าร่วมพิธีหรือการประกอบพิธีกรรม และคนรุ่นใหม่ สามารถที่จะทำความเข้าใจและเรียนรู้ ส่งผลต่อการใช้วัฒนธรรมนั้นได้ต่อที่เป็นความสัมพันธ์ผ่านการปลูกฝังอย่างเป็นลำดับตั้งแต่จุดเริ่มต้นที่บ้าน-วัด-โรงเรียน-หน่วยงานส่วนท้องถิ่นที่เกี่ยวข้อง สามารถสรุปการสืบทอด ซึ่งก่อให้เกิดการคงอยู่อย่างมีส่วนร่วม 2 ระดับ ได้แก่

1) การจัดการโดยชุมชน เนื่องจากชุมชนมี สถาบันครอบครัว กลุ่มผู้นำทางความเชื่อ ครูภูมิปัญญาหรือปราชญ์ ที่ประจำในพื้นที่แม้จะเป็นบุคคล หรือกลุ่มคนที่ไม่เป็นทางการ แต่สามารถทำหน้าที่เป็นผู้นำพิธีกรรมหลัก สร้างเครือข่ายทางความเชื่อ ความศรัทธาให้กับผู้คน พร้อมทั้งจะเข้ามามีส่วนร่วมหรือสนับสนุนตามกำลังความศรัทธาเมื่อมีงานประเพณีหรือพิธีกรรมแต่ละปีอย่างต่อเนื่อง

2) การมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่น ได้แก่ สถาบันการศึกษา หน่วยงานส่วนท้องถิ่นที่เกี่ยวข้องให้ความสำคัญเข้ามาสนับสนุน ในรูปแบบการจัดทำแผนงานและโครงการแต่ละปีอย่างต่อเนื่อง เพื่อการสนับสนุนงบประมาณและวิชาการ โดยเฉพาะสำนักงานเทศบาลตำบลอากาศอำนวย ตลอดทั้งการเผยแพร่ผ่านสื่อออนไลน์เพื่อให้สังคมได้รับรู้ข้อมูลข่าวสารได้มากยิ่งขึ้นโดยเฉพาะในช่วงที่มีการจัดงานบุญประเพณี

5.2 การส่งต่อทางวัฒนธรรม ที่เป็นการเน้น “การทำให้ไปถึงผู้รับใหม่” อาจเป็นคนรุ่นใหม่ หรือคนในพื้นที่ องค์กรหรือหน่วยงานภายนอก และการสื่อสารเพื่อเผยแพร่ที่เป็นการส่งต่อถึงผู้รับใหม่ ในวงกว้างได้มากยิ่งขึ้น ซึ่งอาจจะเป็นลักษณะข้ามกลุ่ม ข้ามพื้นที่ ข้ามสถาบัน (horizontal) หรือหน่วยงานได้มากและชัดเจนยิ่งขึ้น ผ่านกิจกรรมจัดตั้ง เช่น เวทีแสดง เทศกาล สื่อดิจิทัล หลักสูตรอบรม โครงการของหน่วยงาน ที่เป็นทางการและเป็นสาธารณะมากขึ้น ตลอดทั้งการถูกเผยแพร่ การรับรู้ และถูกนำไปใช้” ในวงกว้างขึ้น อาจเกิดรูปแบบใหม่หรือการประยุกต์

บทสรุป

กลองเลงเป็นศิลปวัฒนธรรมดนตรีพื้นบ้านที่สะท้อนอัตลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์โทโย้ยในพื้นที่อำเภออากาศอำนวย จังหวัดสกลนคร โดยมีบทบาทสำคัญในวิถีชีวิตและประเพณีของชุมชน ซึ่งเป็นพื้นที่ทางวัฒนธรรมที่เชื่อมโยงความศรัทธาทางศาสนา ความสัมพันธ์ของผู้คนในชุมชน และการแสดงออกทางศิลปวัฒนธรรมเข้าด้วยกัน การละเล่นกลองเลงมีลักษณะเด่นคือ การใช้กลองสองหน้าหันโดยผู้เล่นสองคนหันหน้าเข้าหากัน พร้อมการตีจังหวะประกอบการเข็งและการเคลื่อนไหวของขบวนแห่ ซึ่งสะท้อน

ความสนุกสนานและพลังของชุมชน อย่างไรก็ตามในบริบทสังคมร่วมสมัย การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวิถีชีวิตทำให้รูปแบบการสืบทอดวัฒนธรรมต้องปรับตัวมากขึ้น ทั้งในรูปแบบการจัดการเรียนรู้ในโรงเรียน การสนับสนุนจากองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และการสร้างเครือข่ายทางวัฒนธรรมเพื่อให้เกิดการส่งต่อองค์ความรู้สู่เยาวชนอย่างต่อเนื่อง

แนวทางการพัฒนานวัตกรรมทางสังคมเชิงพื้นที่ เป็นลักษณะการปรับตัวรูปแบบหนึ่งบนพื้นฐานความต้องการเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนา การอนุรักษ์ฟื้นฟูศิลปทางวัฒนธรรมบนภูมิปัญญาท้องถิ่นให้สามารถคงอยู่ท่ามกลางสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว ได้แก่ ระบบการจัดการข้อมูล หลักสูตรท้องถิ่น เครือข่ายทางวัฒนธรรมดนตรีโย้ยกลองเลง และช่องทางการสื่อสารออนไลน์ เพื่อพัฒนานวัตกรรมเชิงพื้นที่ให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น สามารถอนุรักษ์และฟื้นฟูศิลปวัฒนธรรมบนพื้นฐานภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ดั้งเดิมสามารถคงอยู่สืบไป ดังนั้นการสืบทอดและการส่งต่อควรให้ความสำคัญกับความเป็นวัฒนธรรมดั้งเดิมและวัฒนธรรมในบริบทร่วมสมัยควบคู่กัน ซึ่งมีการปรับตัวสามารถประยุกต์ให้สอดคล้องกับสถานการณ์ปัจจุบัน เพื่อให้สามารถเทียบองค์ความรู้ให้กับคนรุ่นหลัง หรือส่งต่อสร้างการรับรู้ให้กับบุคคลภายนอกได้เข้าใจเกิดกระบวนการเรียนรู้ได้อย่างถูกต้อง เหมาะสม เคารพในประเพณีวัฒนธรรมที่ดั้งเดิมของชุมชนท้องถิ่น ตลอดจนการคงอยู่ทางวัฒนธรรมที่สามารถผลักดันการมีส่วนร่วม ความสามัคคีของชุมชน นอกจากเกิดการคงอยู่และสร้างความเป็นปึกแผ่นของชุมชนท้องถิ่นได้เป็นอย่างดี ดังนั้นในระดับชุมชนท้องถิ่น เทศบาลตำบลอากาศอำนวย จึงเป็นแหล่งรวมวัฒนธรรมทางดนตรีและภูมิปัญญาท้องถิ่นสะท้อนองค์ความรู้ที่หลากหลาย ควรมีแนวทางในการพัฒนาต่ออย่างกลมกลืนให้สามารถเป็นที่ยอมรับร่วมกัน สร้างศูนย์รวมจิตใจที่สะท้อนอัตลักษณ์ของแต่ละพื้นที่ได้ เช่น รูปแบบการละเล่นกลองเลง องค์กรประกอบทางดนตรีของกลองเลง เป็นต้น ขณะเดียวกันวัฒนธรรมเหล่านี้สามารถที่จะสร้างความรื่นเริง สนุกสนาน ให้ผู้คนมาร่วมตัวกันอย่างไม่ได้นัดหมาย มีการพบประพุดคุยกัน การเข้ามามีส่วนร่วมทั้งการเตรียมงาน การประกอบพิธีกรรมที่ทุกเพศ ทุกวัยเข้ามามีส่วนร่วม เช่น การแต่งกายพื้นถิ่นในการรำบวงสรวงงานประเพณีบุญเดือนอ้ายไหว้พระธาตุเมืองอากาศ เป็นต้น สะท้อนอัตลักษณ์ศิลปะทางวัฒนธรรมพื้นบ้านของชุมชนท้องถิ่นสืบไป

บรรณานุกรม

- พงษ์จันทร์ อรุณมกล. (2541). วิธีการดำเนินชีวิตของชาวไทยโย้บ้านอากาศ ตำบลอากาศ อำเภออากาศอำนวย
 จังหวัดสกลนคร. วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาไทยคดีศึกษา (เน้นสังคมศาสตร์)
 มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
- วันนพร สิทธิสาร. (2563). ดนตรีชาติพันธุ์: การอนุรักษ์และสืบทอดเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวจังหวัด
 สกลนคร.
- วารสารบัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร, 17(76), 340–346.
- ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน). (2569). ฐานข้อมูลชุมชนชาติพันธุ์ในประเทศไทย (ไทยโย้)
 กรณีศึกษาบ้านอากาศ หมู่ที่ 4 ตำบลอากาศ อำเภออากาศอำนวย จังหวัดสกลนคร.
- สถิตย์ ภาคมฤค. (2559). โหราศาสตร์ชาติพันธุ์ในแอ่งสกลนคร : ภูมิปัญญาทางภาษาและคุณค่าทาง
 วัฒนธรรมวิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาภาษาไทย มหาวิทยาลัยพะเยา.
- สาธกา ศรีชนะ, กาญจนา วงษ์สวัสดิ์, สุจิตรา แบบประเสริฐ. (2554). การพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษา
 กลุ่มสาระการเรียนรู้สุขศึกษา และพลศึกษา เรื่องการเคลื่อนไหวด้วยท่ารำโย้ยกลองเลง ชั้น

มัธยมศึกษาปีที่ 1 โรงเรียนอากาศอำนวยศึกษา สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาสกลนคร เขต 3.
วารสารวิชาการหลักสูตรและการสอน มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร ปีที่ 3 ฉบับที่ 7 (2554) :
พฤษภาคม - สิงหาคม 2554

เทศบาลตำบลอากาศอำนวย. (ม.ป.ป.). แผนที่ชุมชนเขตเทศบาลตำบลอากาศอำนวย. สืบค้น 27
กุมภาพันธ์ 2568, จาก

[https://www.ictakat.com/index.php?Itemid=1&id=154&option=com_content&task
=view](https://www.ictakat.com/index.php?Itemid=1&id=154&option=com_content&task=view)

รายนามผู้ให้สัมภาษณ์

ประดิษฐ์ คีอินธิ. (21 มกราคม 2569). สัมภาษณ์ส่วนบุคคล. ปราชญ์ท้องถิ่น. บ้านอากาศ ตำบลอากาศ
อำเภออากาศอำนวย จังหวัดสกลนคร

พรเทพ แ่งมสุราช. (21 มกราคม 2569). สัมภาษณ์ส่วนบุคคล. ครูอัตราจ้าง. โรงเรียนบ้านอากาศ ตำบล
อากาศ อำเภออากาศอำนวย จังหวัดสกลนคร